PROF. DR. RECEP YILDIRIM'A ARMAĞAN

Yayına Hazırlayanlar
Pınar PINARCIK
Bilcan GÖKCE
Mehmet Salih ERKEK
Sena COŞĞUN KANDAL

BİLGİN KÜLTÜR SANAT YAYINLARI

PROF. DR. RECEP YILDIRIM'A
ARMAĞAN

Yayına Hazırlayanlar
Pınar PINARCIK
Bilcan GÖKCE
Mehmet Salih ERKEK
Sena COŞĞUN KANDAL

Yayınlayan
Şükrü Devrez

Kapak ve Kitap Tasarımı
Mustafa Can

Tasarım Uygulama
Engin Devrez

Kapak Çizimi
"Hans Jörg Kellner, Gürtelbleche Aus Urartu, 1991, Tafel 2/10"
"Buca Eğitim Fakültesi Dekanlık Binası (Rees Köşkü)"

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay-Ankara
Tel: 0312 419 85 67 / Sertifika No: 20193
www.bilginkultursanat.com.tr / bilginkultursanat@gmail.com

ISBN: 978-605-9636-21-6

©2017 Bilgün Kültür Sanat Yayınları
Yazarların ve yayınevinin yazılı izni olmadan
hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz.
Makalelerin sorumluluğu yazarlardadır.

Baskı: Ankara Ofset
Büyük Sanayi 1. Cadde Necatibey İş Hanı
Alt Kat No: 93/43-44 İskitler - Ankara
Sertifika No: 101793

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **IX**

ÖZGEÇMİŞ ..... **XIII**

Adnan İNCE
LÜGAT-İ Nİ'METU'LLÂH'IN SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE **1**

Ahmet ÜNAL
ARİNNANDA-MYKALE DAĞI VE PURANDA-PRİENE EŞİTLEMESİ ÜZERİNE **19**

Alpaslan CEYLAN
DİAUEHİ'DE BİR URARTU KALESİ: UZUNAHMET **37**

İbrahim ATALAY
ANADOLU'DA İLK YERLEŞMELERİN KURULMASINDA PALEOCOĞRAFYA KOŞULLARININ ÖNEMİ **63**

İlhan GENÇ
MEHMET AKİF'İN KUR'AN TERCÜMESİNE DAİR: "CEZALET" MESELESİ Mİ? **79**

Mehmet IŞIKLI
DOĞU ANADOLU YAYLASINDAKİ KÜLTÜREL VE POLİTİK DÖNÜŞÜMLER (Kura-Aras Kültürel Sürecinden Urartu Dönemine Değin) **93**

M. Murat ÖNTUĞ
SINDIRGI KAZÂSI AVÂRIZ-HÂNE DEFTERİ **109**

Mustafa ŞAHİN - Semiha ŞAHİN - Merve ÇİLEK
TARİH DERS KİTAPLARINDA BİLİMİN YERİ **125**

Orhan KILIÇ
OSMANLI DÖNEMİNDE MACARİSTAN'IN İDARİ TAKSİMATI **139**

Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN
UNUTTUĞUMUZ BİR MİRAS: TÜTÜN İŞLEME SÜRECİ **149**

Süleyman ÇİĞDEM - Osman EMİR - Hüseyin İLHAN
YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA TARİH ÖNCESİ DÖNEMLERDE BAYBURT VE ÇEVRESİ **161**

Süleyman ÖZKAN
TÜRKİYE MÜZELERİNDE KORUNAN ÇİVİ YAZILI TABLETLER.....173

Filiz ÇOLAK
ATATÜRK DÖNEMİ MÜLKİ İDARECİLERİNDEN FAZLI GÜLEÇ VE İZMİR VALİLİĞİNDEKİ ÇALIŞMALARI (1935-1939).....193

Ahmet BİLİR
ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ VE GEÇ ANTİK ÇAĞ'DA KİLİKYA BÖLGESİ'NDE AMPHORA ÜRETİMİ.....219

Cenk BERKANT
İTALYAN KÖKENLİ İSVİÇRELİ MİMAR ANTONIO CROCI'NİN (1823-1884) İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ HAKKINDA DÜŞÜNCELER.....257

Esra KAÇMAZ LEVENT
ESKİÇAĞ DÜNYASI ORDULARINDA TIBBİ TEDAVİ 273

İlyas YAZAR
İSLÂM KÜLTÜR DAİRESİNDE BÂTINÎ HEZEYANLAR.....287

Mustafa KARAGEÇİ
YÜZEY ARAŞTIRMALARI IŞIĞINDA KARS BÖLGESİ TUNÇ ÇAĞI KALELERİ.....299

Mehmet Salih ERKEK
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE UŞAK'IN EĞİTİMDEKİ MODERN YÜZÜ: GÜLŞEN-İ İRFÂN MEKTEBİ (1901-1922) 329

Okay PEKŞEN
ASUR DEVLET EMPERYALİZMİNİN MEŞRULAŞTIRILMASI AÇISINDAN TANRI AŠŠUR'A İSYAN OLGUSU.....355

Özden ÜRKMEZ
ESKİ İZMİR/SMYRNA'NIN ARKAİK SİMGESİ: AİOL BAŞLIĞI.....371

Pınar PINARCIK - Bilcan GÖKCE - Suat AYAKAN
GEÇ HİTİT DÖNEMİ TASVİR SANATINDA BETİMLENMİŞ AV SAHNELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 389

Selcen ÖZYURT ULUTAŞ
SOSYAL ENTROPİ YASASI VE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN DEVRİ'NİN TAHLİLİ.....413

Sena COŞĞUN KANDAL
MUSTAFA SÂTI BEY'İN MA'LÛMÂT-I MEDENİYYE DERSİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ **421**

Sena COŞĞUN KANDAL
STREET DOGS OF ISTANBUL IN THE EYES OF AMERICAN TRAVELERS **435**

İlknur GÜRGEN
APHRODİTE'İN KÖKENLERİ **447**

Onur Sadık KARAKUŞ
DİON KHRYSOSTOMOS'UN HAYATI VE PRUSA AD OLMYPUM KENTİ **459**

Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI
VI. TBMM HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE (1939-1943) SOSYAL VE KÜLTÜREL ALANDAKİ GELİŞMELER **469**

Beste TOMAY
ARKAİK DÖNEM ÇEŞME YAPILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **481**

Evrensel Barış BERKANT
DENİSOVA MAĞARASI: ALTAY DAĞLARINDA 3 FARKLI İNSAN TÜRÜNÜN BULUŞMA NOKTASI **499**

Ezgigül DOĞAN
UR'DAN HARRAN'A TANRI SİN KÜLTÜ'NÜN GELİŞİMİ **527**

Hatice DEĞİRMENCİOĞLU
PERSLER'DE AT VE ATIN KULLANIM ALANLARI **545**

Nurgül DEMİRTAŞ
ARES'İN DİKE TARAFINDAN YARGILANMASI: Syedra Sikkeleri Üzerinde Mitolojik Bir Sahne **567**

İbrahim ATALAY
SEVGİLİ CAN ŞENLİĞİM, DOSTUM VE KARDEŞİM RECEP YILDIRIM **577**

Abdullah MARTAL
İÇİMİZDEN BİRİ: RECEP YILDIRIM **579**

İlhan GENÇ
BUCA'DA BİR DOSTLUK ABİDESİ: "ÜSTAT" RECEP YILDIRIM **583**

TARİH DERS KİTAPLARINDA BİLİMİN YERİ*

Mustafa ŞAHİN** - Semiha ŞAHİN*** - Merve ÇİLEK****

[THE PLACE OF SCIENCE IN HISTORY TEXTBOOKS]

ABSTRACT

The purpose of this research is to propound proportion of the place given to science, history of science and science policies in current high school history textbooks. Research embraces the frequency of terms related to science, history of science and science policies, and the themes where they are used mostly in history textbooks. Data related to science, history of science and science policies in 9th, 10th, 11th and 12th grade history textbooks were gathered with content analysis. Most repeated terms in high school history textbooks in general were "reform", "mind and science", "enlightment", "positive science", "science" and " science of history" in the given order. It is seen that science, history of science and science policies were featured in every grade even if they're limited and that seem to be pleasing. On the other hand, it is seen that history textbooks are mostly limited with the examples of people or institutions related to history of science. There are no evidence, in this research, that science is factual, logical, generic and objective; scientific knowledge is independent from personal opinions and that it is open to critiques. According to findings, same subjects are teached at 3 grades at most and that subjects only "positive science" (9, 10, 11) and "experiment and observation" (9, 11, 12) whereas teaching subjects related to science systematically and spirally at every grade would help students in high school to understand natural and social reality better.

Key words: Science, History of Science, Science Policies, History Textbooks, Secondary Education

* Bu çalışmanın ilk hali Türkiye'de Bilgi Üretimi ve Bilim Politikaları Uluslararası Sempozyumunda sözlü tebliğ olarak sunulmuş, makale için yeniden yazılmıştır.

** *Prof. Dr., DEÜ, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir, Türkiye, mustafa.sahin@deu.edu.tr*

*** *Doç. Dr., DEÜ, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir, Türkiye, semiha.sahin@deu.edu.tr*

**** *Sosyal Bilgiler Öğretmeni, İzmir, Türkiye, mervecilek94@hotmail.com*

GİRİŞ

Geçerliği kanıtlanmış sistemli bilgiler bütünü şeklinde tanımlanabilecek olan bilim, insanla ve çevresiyle ilgili olan her olgu ve vakayı bilmek, öncelikle insanın yararına yönlendirmek için belli bir metodolojiyle sorulara cevap ve sorunlara çözüm bulma sürecidir. İnsanoğlu varoluşundan bu yana, bir taraftan evrende olup bitenleri anlama, tanıma, sırlarını çözme, diğer taraftan doğayı kontrol altına alarak daha rahat ve güvenli bir yaşam sürdürmek istemiştir. Bu doğrultudaki sistemli çabalar sonucunda bilim oluşmuştur. Bilimsel sürecin varoluşundan buyana insanoğlu tükenmez bir tutkuyla ve sabırla bilimsel üretimle uğraşmaktadır.[1]

Dünya hızlı bir değişim içinde olduğundan sahip olunan bilgiler çok hızla üretilip tüketilmekte ve yeni bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşanmakta olan bu hızlı değişim nedeniyle, ülkeler ARGE çalışmaları için kaynak yaratmakta ve söz konusu kaynakları doğru bir planlama ile yapmaya özen göstermektedirler. Planlamanın doğru bir şekilde yapılabilmesi için ülkelerin ciddi bilim politikalarına ihtiyaç vardır. Söz konusu politikalar ülkelerin koşulları göz önünde bulundurularak yapılmalı ve verimliliği destekleyici yapıda olmalıdır.

Bu bağlamda bilim, teknolojik uygulamalarla hem yaşam koşullarını değiştirmekte, hem de düşünme biçimini etkileyerek insanın dünya görüşüne tesir etmektedir. "Gerek bireylerin gerekse toplumların yaşantılarını önemli ölçüde etkileyen bilim, aynı zamanda, toplumsal gelişme ve çağdaşlaşmanın temel ölçütü olarak kabul edilmektedir".[2] Bilim aynı zamanda, gerçekleşmiş ilişkileri genelleyen, kuramlar ve yasalar haline getiren ve bunlardan hareketle geleceğe yönelik çıkarsamalarda bulunan düşünsel çabalar bütünüdür.[3] Bilimsel okur-yazar olarak yetişen bireyler, doğal ve toplumsal çevreye ilişkin daha duyarlı tutum ve davranışlar sergilerler. Günlük hayatta karşılaştıkları "sorunlara yönelik somut ve akılcı çözüm yolları önerirler". Bu kişiler, bilgi kaynaklarına daha hızlı ulaşabilir, yeni bilgiler üretebilir, yeni teknolojileri etkili ve verimli kullanabilir ve yeni teknoloji ve sistemler geliştirebilirler.[4]

Bilimsel düşünme, bilim politikaları ve bilim tarihiyle ilgili yaygın kitlelerin bilgilenebileceği temel materyallerden biri kuşkusuz ders kitaplarıdır. Ders programlarında biçimsel olarak okutulacak konular ve elde edilecek kazanımlar hedeflere binaen açık ve net olarak

---

[1] Yaşar 1998, "Çağdaş Bilim Anlayışı", *http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/68618/48282/c%CC%A7ag%CC%86das%CC%A7_bilim_anlay%C4%B1s%CC%A7%C4%B1.pdf*

[2] Yaşar 1998, 156.

[3] İslamoğlu ve Alnıaçık 2016, 5.

[4] Yaşar 1998, 155.

belirtilmektedir. Fakat gizli/örtük programlara da atıflar yapılabilmektedir.[5] Örtük program, biçimsel/resmi programda belirlenen hedef ve kazanımların dışında öğrencilerden kazanmaları istenen bilgi, görüş ve değerlerdir[6] ve toplumun norm ve değerlerinin oluşmasında önemli rol oynar.[7] Programın hedeflerine ulaşmasında önemli bir araç olan ders kitaplarında resmi/biçimsel programda yer alan hedef ve kazanımlara atfeden konuları en etkim ve çok yönlü olarak ele alınmalıdır. Ders kitapları hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük fayda sağlayan eğitim-öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Ders kitapları 20. yüzyılın son çeyreğine kadar öğrenciyi dış dünyaya açan temel araç olarak düşünülüyordu. Bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmeler sonucunda tarih ders kitaplarının öğrencileri sosyalleştirme ve kültürel birikim sürecindeki rolü daralmış olsa bile önemi sürmeye devam etmektedir. Ayrıca ders kitapları insanlığın kalıcı bellek oluşturmasında, insan eğitiminin gerçekleştirilmesinde önemli araçlardan biri olarak düşünülmektedir.[8] Bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları fen bilgisi ile ilgili derslerin yanı sıra, tarih, coğrafya, sosyoloji, felsefe, din kültürü gibi derslerde de ele alınmaktadır.

Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de halen okutulmakta olan lise tarih ders kitaplarında bilim, bilim tarihi ve bilim politikalarına yer verilme oranlarını ortaya koymaktır. Bu çerçevede, araştırmada tarih ders kitaplarında bilim, bilim tarihi ve bilim politikalarıyla ilgili hangi kavramların ne sıklıkla kullanıldığı ve hangi temalarda yoğunluk kazandığı ele alınmıştır.

Yapılan literatür incelemesinde İdin & Yalaki'nin[9] çalışmasında, ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer verilen Türk-İslam alimleri incelenmiş, İngeç ve diğerlerinin[10] araştırmasında fizik ders kitaplarına bilim tarihi açısından bakılmış, Laçin-Şimşek & Şimşek'in[11] çalışmasında, Türkiye'de bilim tarihi öğretimi ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yeterlilikleri, Yıldız'ın[12] araştırmasında lise biyoloji ders kitaplarında bilim tarihi kullanımı irdelenmiştir.

---

[5] Yaşar 1998, 160.

[6] Yüksel 2002, 31-37.

[7] Demirel 2013.

[8] Demirel ve Kıroğlu 2005.

[9] İdin ve Yalaki 2016, 37-52.

[10] İngeç, Tekfidan ve Karagöz 2016, 168-187.

[11] Laçin-Şimşek ve Şimşek 2010, 169-198.

[12] Yıldız 2013.

Bununla birlikte doğrudan bu araştırma konusuyla ilişkili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Tarih ders kitaplarında bilim ve politikaları ile tarihinin incelenmesi yönüyle bu çalışma özgünlük göstermektedir ve bu kapsamda uygulayıcılar ile literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Yöntem ve Materyal

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş; veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Bilindiği üzere, içerik analizi tekniğinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır.[13] Araştırma kapsamında halen okutulmakta olan 9, 10, 11 ve 12. sınıf lise tarih ders kitaplarında bilim, bilim tarihi ve bilim politikalarıyla ilgili elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Araştırmada içerik analizi materyali olarak halen lise 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda tarih ders kitabı olarak okutulmakta olan ve Yılmaz,[14] Turan vd.,[15] Okur vd.[16] ve Milli Eğitim Bakanlığı[17] tarafından yazılmış olan kitaplar kullanılmıştır. Öncelikle hedef sorular kategorik olarak belirlenmiş ve kitaplar bu sorulara cevap arayacak şekilde incelenerek kodlamalar yapılmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında, iki araştırmacı tarafından kodlamalar yapılmış, kavram sıklığının işaretlenmesine dikkat edilmiştir. İkinci aşamada, kodlanan kavramlar dikkatle incelenmiş, benzerlik ve farklılıklarına göre yeniden düzenlenmiştir. Her iki araştırmacı kendi sürecinde temaları netleştirmeye çalışmıştır. Tüm bu evrelerde temaları oluşturan ifadelerin ilk elden ve özgünlüğünü koruyacak şekilde düzenlenmesine ve yazarların kişisel yorumunu katmamalarına özen gösterilmiştir. İki ayrı araştırmacının bağımsız bir şekilde belirlemiş olduğu ifadelerin benzerlik oranı % 93 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular verilirken, her sınıf düzeyindeki kitaplarla ilgili ayrı tablolar yapılmıştır. Tablolarda sırasıyla belirlenmiş olan ifadenin ders kitabında geçtiği sayfa numarası, aynı ifadenin kullanılma sıklığı ve tespit edilen ifadeler arasında o ifadenin oransal değerine yer verilmiştir. Oransal değerler herhangi bir sayısal kayıp verilmeme adına virgülden sonra iki hane olarak yazılmıştır. Kavramlar yazılırken ders kitaplarında hatalı olarak yazılmış olan "Tevhiditedrisat", "Divanılügati Türk" gibi bazı ifadeler tablolara düzeltilerek yazılmıştır.

---

[13] Yıldırım ve Şimşek 2008, 227.

[14] Yılmaz 2015.

[15] Turan vd. 2013.

[16] Okur vd. 2013.

[17] Milli Eğitim Bakanlığı, **Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Öncelikle 9, 10, 11 ve 12. sınıf tabloları yapılmış sonra da genel yapıyı görmek için ifadeler tek bir tabloda toplanmıştır. Söz konusu genel tabloda sınıf düzeylerinde kullanılmış olan ifadeler tek bir ifade sıklığı içine alınmış, böylelikle tüm sınıf düzeylerindeki aynı ifadenin oransal değerine bakılmıştır. Yine son tabloda bu bütünleştirme sonrası ifadelerin oransal değerlerine göre bir sıralama yapılarak araştırmanın bulguları rakamsal olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırma soruları çerçevesinde Türkiye'de halen ders kitabı olarak kullanılan lise tarih ders kitabında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili kavramların neler olduğu, kaç sayfada kullanıldığı, sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerlerine ayrı ayrı yer verilmiştir.

Tablo 1'de 9. sınıf lise tarih ders kitabında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 1. 9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Bilim	14, 15, 34, 72, 154	13	13,68
Tarih Bilimi	13, 15, 16, 19, 30	11	11,57
Kültür ve Bilim	138, 139, 144, 192, 196, 206	7	7,36
Fen Bilimleri	19, 142, 143	6	6,31
Bilim ve Sanat	60, 136, 140, 159	5	5,26
Bilimsel Faaliyetler	140, 141, 142, 176, 205	5	5,26
Antropoloji	36	4	4,21
Arkeoloji	20, 35, 49, 79	4	4,21
Etnografya	36	4	4,21
Astronomi	60, 71, 73	3	3,15
Felsefe Bilimi	38, 142,143	3	3,15
Geometri	60, 71, 142	3	3,15
Paleoğrafya	38	3	3,15
Araştırma, İnceleme	14	2	2,10
Coğrafya Bilimi	34, 143	2	2,10
Deney, Gözlem	19	2	2,10
Islami Bilimler	142, 155	2	2,10
Kazı Bilimi	35	2	2,10
Nümizmatik	39	2	2,10
Tarih Okulları	31	2	2,10
Darül Ilim	140	1	1,05
Ekoloji Bilimi	41	1	1,05
Kronoloji	35	1	1,05
Modern Optik Bilimi	143	1	1,05
Pozitif Bilimler	205	1	1,05
Skolastik Düşünce	117	1	1,05
Sosyal Bilim	15	1	1,05
Sosyoloji Bilimi	40	1	1,05
Tıp Bilimi	143	1	1,05
Zaman Bilimi	35	1	1,05
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		95	99,87

Kaynak: Ahmet Yılmaz, **Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf**, Ankara: Ekoyay Yayıncılık, 2015.

Tablo 1'e göre 9. sınıf tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın "bilim" olduğu görülmüştür. "Bilim" kavramı 9. sınıf tarih ders kitabında 13 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise %13,68'dir. İkinci en sık kullanılan kavram "tarih bilimi" olarak bulunmuştur. "Tarih bilimi" kavramı

9. sınıf tarih ders kitabında 11 farklı yerde kullanılmış olup kullanım sıklık oranı %11,57'dir. Kullanım sıklık oranı itibariyle "tarih bilimi" kavramını %7,36 ile "kültür ve bilim"; %6,31 ile "fen bilimleri"; %5,26 ile "bilim ve sanat" ve "bilimsel faaliyetler" takip etmiştir. Bu kitapta araştırma konusuyla ilişkili sadece bir kez kullanılan kavramlar ise "darül ilm", "ekoloji bilimi", "kronoloji", "modern optik bilimi", "pozitif bilimler", "skolastik düşünce", "sosyal bilim", "sosyoloji bilimi", "tıp bilimi" ve "zaman bilimi" olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2'de 10. sınıf lise tarih ders kitabında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 2: 10 Sınıf Tarih Ders Kitabında Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Reform	87, 88, 102, 107, 108, 131	21	36,20
Aydınlanma (Akıl, Deney, Gözlem)	130, 131, 132, 133, 142	15	25,86
Matbaa	129, 152, 153	7	12,06
Pozitif Bilimler	61, 79, 87	5	8,62
Rasathane	81	5	8,62
Akıl Çağı	109, 130	3	5,17
Tercüme Encümenliği	129	1	1,72
Trigonometri Cetveli	81	1	1,72
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		58	99,97

Kaynak: Vicdan Turan vd., **Ortaöğretim Tarih 10,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Tablo 2'ye göre 10. sınıf tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın "reform" olduğu görülmüştür. "Reform" kavramı 10. sınıf tarih ders kitabında 21 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise %36,20'dir. İkinci en sık kullanılan kavram "aydınlanma" olarak bulunmuştur. "Aydınlanma" kavramı 10. sınıf tarih ders kitabında 15 farklı yerde kullanılmış olup kullanım sıklık oranı %25,86'dır. Kullanım sıklık oranı itibariyle "aydınlanma" kavramını % 12,06 ile "matbaa"; %8,62 ile "pozitif bilimler" ve "rasathane"; % 5,17 ile "akıl çağı" takip etmiştir. Bu kitapta araştırma konusuyla ilişkili sadece bir kez kullanılan kavramlar ise "tercüme encümenliği" ve "trigonometri cetveli" olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3'de 11. sınıf lise tarih ders kitabında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 3: 11. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %
Bilim Adamı	76, 122, 175, 178, 179, 180, 181, 189, 191	18	28,12
Pozitif Bilimler	185, 188, 189, 205	9	14,06
Astronomi	174, 178, 185, 189, 190	6	9,37
Bilimsel Çalışma	174, 178, 180, 188, 189	6	9,37
Dini Ilimler	188,189	5	7,81
Dini ve Hukuki Bilimler	185	3	4,68
Bilgi ve Kültür	25, 175	2	3,12
Tabii Bilimler	194	2	3,12
Bilim Akademisi	194	1	1,56
Bilim ve Eğitim Anlayışı	194	1	1,56
Bilim ve Felsefe	188	1	1,56
Bilim ve Teknik	40	1	1,56
Bilimsel Düşünce	96	1	1,56
Bilimsel Gelişme	180	1	1,56
Deney ve Gözlem	189	1	1,56
Dini ve Pozitif Bilimler	192	1	1,56
Eğitim ve Bilim	205	1	1,56
Fen Bilimleri	169	1	1,56
Fen ve Tıp Ilimleri	184	1	1,56
Sosyal ve Fen Bilimleri	189	1	1,56
Tasavvuf Ilimleri	188	1	1,56
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		64	99,93

Kaynak: Yasemin Okur vd., **Ortaöğretim Tarih 11,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Tablo 3'e göre 11. sınıf tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın "bilim adamı" olduğu görülmüştür. "Bilim adamı" kavramı 11. sınıf tarih ders kitabında 18 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise % 28,12'dir. İkinci en sık kullanılan kavram "pozitif bilimler" olarak bulunmuştur. "Pozitif bilimler" kavramı 11. sınıf tarih ders kitabında 9 farklı yerde kullanılmış olup kullanım sıklık oranı %14,06'dır. Kullanım sıklık oranı itibariyle "pozitif bilimler" kavramını %9,37 ile "astronomi bilimi" ve "bilimsel çalışma", % 7,81 ile "dini ilimler", % 4,68 ile "dini ve hukuki bilimler", %3,12 ile "bilgi ve kültür" ile "tabii bilimler" takip etmiştir. Bu kitapta araştırma konusuyla ilişkili sadece bir kez kullanılan kavramlar ise "bilim akademisi", "bilim ve eğitim anlayışı", "bilim ve felsefe", "bilim ve teknik", "bilimsel düşünce", "bilimsel gelişme", "deney ve gözlem", "dini ve pozitif bilimler", "eğitim ve bilim", "fen bilimleri", "fen ve tıp ilimleri", "sosyal ve fen bilimleri", "tasavvuf ilimleri" olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4'de 12. sınıf lise tarih ders kitabında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili kavramların geçtiği sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değerine yer verilmiştir.

Tablo 4: 12. Sınıf Tarih Ders Kitabında Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	**Sayfa Numaraları**	Sıklık	Oran %
Akıl ve Bilim	124, 125, 176, 177, 181, 184, 187, 189	15	38,46
Türk Tarih Kurumu	87, 88, 90, 153	12	30,76
Türk Dil Kurumu	87, 90	6	15,38
Arkeoloji	87	2	5,12
Bilim ve Teknoloji	86, 181	1	2,56
Çağdaş Bilim	86	1	2,56
Deney ve Gözlem	118	1	2,56
DTCF Fakültesi	88	1	2,56
Toplam Kullanım Sıklığı ve Oranı		39	99,96

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, **Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Tablo 4'e göre 12. sınıf tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın "akıl ve bilim" olduğu görülmüştür. "Akıl ve bilim" kavramı 12. sınıf tarih ders kitabında 15 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise %38,46'dır. İkinci en sık kullanılan kavramlar "Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti" olarak bulunmuştur. "Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti" kavramları 12. sınıf tarih ders kitabında 12 farklı yerde kullanılmış olup, kullanım sıklık oranı %30,76'dır. Kullanım sıklık oranı itibariyle "Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti" kavramlarını %15,38 ile "Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti";

%5,12 ile "arkeoloji" takip etmiştir. Bu kitapta araştırma konusuyla ilişkili sadece bir kez kullanılan kavramlar ise "bilim ve teknoloji", "çağdaş bilim", "deney ve gözlem" ve "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi" olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5'de lise tarih ders kitaplarında bilim, bilim tarihi ve bilim politikaları ile ilgili hangi kavramların hangi sınıflarda tekraren verildiği; sayfa numaraları, kavramların sıklık miktarı ve sıklığın oransal değeri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 5: Lise Tarih Ders Kitaplarında Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Tekrar Eden Kavramlar

Kavramlar	Sınıf	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran%
Pozitif Bilimler	9, 10, 11	205; 61, 79, 87; 185, 188, 189, 205	15	5,85
Astronomi	9, 11	60, 71, 73; 174, 178, 185, 189, 190	9	3,51
Fen Bilimleri	9, 11	19, 142, 143; 169	7	2,73
Arkeoloji	9, 12	20, 35, 49, 79; 87	6	2,34
Deney Gözlem	9, 11, 12	19; 189; 118	4	1,56

Kaynak: Ahmet Yılmaz, **Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf,** Ankara: Ekoyay Yayıncılık, 2015; Vicdan Turan vd., **Ortaöğretim Tarih 10,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013; Yasemin Okur vd., **Ortaöğretim Tarih 11,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013; Milli Eğitim Bakanlığı, **Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Tablo 5'de görüldüğü üzere en çok dokuzuncu sınıf ile on birinci sınıflarda tekrarlama görülmekte, fakat 9, 10, 11 ve 12. sınıfları bütünüyle kapsayan bir tekrarlama veya konuyu gündeme getirme durumu görülmemektedir. Sadece "pozitif bilimler" (9, 10, 11) ve "deney gözlem" (9, 11, 12) konusu en fazla üç sınıf düzeyinde gündeme getirilen konu olmuştur.

Tablo 6'da lisenin her sınıf düzeyinde tarih ders kitaplarında bilim, bilim tarihi ve bilim politikalarıyla ilgili en çok kullanılan kavramlardan geçme sıklığı beşin üzerinde olanlar sayfa numaraları ve sıklığın oransal değeri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 6: Lise Tarih Ders Kitaplarının Genelinde Bilim, Bilim Tarihi ve Bilim Politikaları ile İlgili Kavramlar

Kavramlar	Sayfa Numaraları	Sıklık	Oran %	Sınıf
Reform	87, 88, 102, 107, 108, 131	21	8,20	10
Bilim Adamı	76, 122, 175, 178, 179, 180, 181, 189, 191	18	7,03	11
Akıl ve Bilim	124, 125, 176, 177, 181, 184, 187, 189	15	5,85	12
Aydınlanma	130, 131, 132, 133, 142	15	5,85	10
Pozitif Bilimler	205; 61, 79, 87; 185, 188, 189, 205	15	5,85	9, 10, 11
Bilim	14, 15, 34, 72, 154	13	5,07	9
Türk Tarih Kurumu	87, 88, 90, 153	12	4,68	12
Tarih Bilimi	13, 15, 16, 19, 30	11	4,29	9
Astronomi	60, 71, 73; 174, 178, 185, 189, 190	9	3,51	9, 11
Fen Bilimleri	19, 142, 143; 169	7	2,73	9, 11
Kültür ve Bilim	138, 139, 144, 192, 196, 206	7	2,73	9
Matbaa	129, 152, 153	7	2,73	10
Arkeoloji	20, 35, 49, 79; 87	6	2,34	9, 12
Bilimsel Çalışma	174, 178, 180, 188, 189	6	2,34	11
Türk Dil Kurumu	87, 90	6	2,34	12
Bilim ve Sanat	60, 136, 140, 159	5	1,95	9
Bilimsel Faaliyetler	140, 141, 142, 176, 205	5	1,95	9
Dini İlimler	188, 189	5	1,95	11
Rasathane	81	5	1,95	10

Kaynak: Ahmet Yılmaz, **Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf,** Ankara: Ekoyay Yayıncılık, 2015; Vicdan Turan vd., **Ortaöğretim Tarih 10,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013; Yasemin Okur vd., **Ortaöğretim Tarih 11,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013; Milli Eğitim Bakanlığı, **Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,** Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Tablo 6'ya göre lise tarih ders kitaplarının genelinde araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramın "reform" olduğu görülmüştür. "Reform" kavramı lise tarih ders kitaplarının genelinde 21 defa kullanılmıştır. Sözü edilen kavramın kullanım sıklık oranı ise % 8,20'dir. İkinci en sık kullanılan kavram "bilim adamı" olarak bulunmuştur. "Bilim adamı" kavramı lise tarih ders kitaplarının genelinde 18 farklı yerde kullanılmış olup kullanım sıklık oranı % 7,03'tür. Kullanım sıklık oranı itibariyle "bilim adamı" kavramını % 5,85 ile "aydınlanma (akıl, deney, gözlem)", "pozitif bilimler", "bilim"; % 5,07 ile "bilim"; % 4,68 ile "Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti"; % 4,29 ile "tarih bilimi" takip etmiştir.

SONUÇ

Araştırma bulgularına göre, 9. sınıf tarih ders kitabında en fazla "bilim" ve "tarih bilimi", 10. sınıf tarih ders kitabında en fazla "reform", 11. sınıf tarih ders kitabında en fazla "bilim adamı" ve 12. sınıf tarih ders kitabında ise en fazla "akıl ve bilim" kavramlarının kullanıldığı görülmüştür. Lise tarih ders kitaplarında araştırma konusuyla ilgili olarak en sık tekrarlanan kavramlar sırasıyla tamamı 10. sınıfta olmak üzere "reform", tamamı 11. sınıfta olmak üzere "bilim adamı", tamamı 12. sınıfta olmak üzere "akıl ve bilim" ve tamamı 10. sınıfta olmak üzere "aydınlanma (akıl, deney, gözlem)" olmuştur. Bu kavramları 9, 11 ve 12. sınıflarda "pozitif bilimler" ve dokuzuncu sınıfta "bilim", kavramları takip etmiştir. Bununla birlikte, "bilim ve eğitim anlayışı" ve "bilim ve felsefe" gibi bazı kavramların ise sadece birer kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, lise tarih ders kitaplarında bilime, bilim tarihine ve bilim politikalarına her sınıf düzeyinde sınırlı oranlarda da olsa yer verildiği görülmektedir, bu sevindirici bir durum olarak görülebilir. Bununla birlikte, bilim, bilim politikaları ve bilim tarihi ile ilgili verilere bakıldığında, bütün sınıf düzeylerinin tarih ders kitaplarında daha ziyade bilim tarihinden kişi ya da kurumlar bazında verilen örneklerle sınırlı kalındığı görülmektedir.

Bilindiği üzere, ders kitapları hem öğrencilere, hem de öğretmenlere büyük fayda sağlayan eğitim-öğretim materyallerinin başında gelmektedir. Eğitim-öğretim alanında birçok şey değişse de ders kitapları önemini korumaktadır. Ayrıca ders kitapları insanlığın kalıcı bellek oluşturmasında ve insan eğitiminin gerçekleştirilmesinde önemli araçlardan biridir. Yaygın kitlelerin bilgilenebileceği adeta ender materyallerden biri olan ders kitapları aracılığıyla bilim, bilim tarihi ve bilim politikalarına yönelik bir birikim söz konusu olabilecektir. Durum böyle iken bu araştırmanın bulguları ölçüt alındığında, kimilerine göre "internet çağı", kimilerine göre "dijital çağ", kimilerine göre ise "siber çağ" dönemini yaşayan günümüz kuşaklarına tarih ders kitaplarında "bilim akademisi", "bilim ve eğitim anlayışı", "bilim ve felsefe", "bilim ve teknik" ve "bilim ve teknoloji" gibi kavramlar için çok az yer ayrılması bir eksiklik olarak görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre sadece "pozitif bilimler" (9, 10, 11) ve "deney gözlem" (9, 11, 12) konusu en fazla üç sınıf düzeyinde gündeme getirilen konu olmuştur. Her sınıfa özgü içerikte "bilim" konusu temelli bazı konu ve temalara değinme açısından bir tekrar edilebilirlik, başka bir değişle sarmallık göstermemektedir. Yani bilimin önemi 9. sınıfta başlatılıp tekrar eden bir düzende verilmeli ve bu 9, 10, 11 ve 12. sınıf

ta devam etmelidir. Bu kapsamda bilim konusunun sistematik ve sarmal olarak her sınıf düzeyinde ele alınması yararlı olacaktır. Örneğin "reform" ve "aydınlanma" konusu 10. sınıfta, "akıl ve bilim" 12. sınıfta programın içeriğine de uygun olarak tekrarlı bir şekilde işlenmiş fakat diğer sınıflarda bu konu ya da kavramlara hiç değinilmemiştir. Oysa eğitim programlarında örtük programlar devamlı ve tekrarlı bir şekilde yansıtılmalıdır. Diğer yandan aynı zamanda eğitim sisteminin yapısıyla ortaya çıkan ve açık olmayan mesajları içeren[18] örtük program için ders kitaplarında kullanılan ifadeler ve verilen örneklerle alt yapı hazırlanması önem arz etmektedir. Örneğin "toplumsal dayanışma konusu" ilkokul birden lise sona kadar örtük ya da açık bir şekilde program ve ders kitaplarında sınıf düzeyine/gelişim yaşına uygun olarak tekrarlı olarak sarmal bir şekilde verilmelidir. Bilim, bilimsellik vs. kavram ve konusu da bu şekilde düşünülebilir.

Ayrıca bu araştırmanın sonucunda ülkenin bilim politikalarına değinilmediği gibi bilimin olgusal, mantıksal, genelleyici ve nesnel olduğu; bilimsel bilginin, bireyin kişisel görüşünden bağımsız olduğu ve eleştirel bir yönü olduğuna yönelik herhangi bir bulguya da ulaşılamamıştır. Lise çağındaki öğrencileri bilimin, doğal ve sosyal gerçekliğin daha iyi anlaşılmasını ve belirli ölçüde de olsa denetlenmesini sağladığını bilmesi yararlı olacaktır.[19] Öğrencilere aynı zamanda bilimin üç bakımdan fayda sağladığı, bunların; pratik yarar, entelektüel yarar ve ahlaki yarar olduğu da anlatılmalıdır.[20] Hem ders programları hazırlanırken hem de ders kitapları yazılırken örtük program dikkate alınmalıdır.[21] Yani milli eğitimin 14 temel ilkesinden biri olan "bilimselliğe" her ders kitabında yer verilmesi; bilim ve bilimsel düşünmenin öneminin ve bilimsel düşünme/davranıma becerisinin öğrencilere kazandırılması gerekmektedir. Her şeyden önce bilimsel düşünen insan günlük yaşamına da bunu yansıtır ve analitik düşünerek yaşamını tasarlar ve en basitinden birçok kaza ve tehlikeden kendini koruyabilir. Örneğin bisiklete/motosiklete binerken kask takıp takmamak, otomobilde emniyet kemerini polis korkusu ile takmak bilimsel düşünmeyle ilişkilidir. Bir başka önemli eksiklik ise belki ders programının içeriğinden de kaynaklı olarak tarih ders kitaplarında bilim tarihi ile ilgili hiçbir açıklamanın yapılmamış olmasıdır. Bilim tarihi ile ilgili kısaca "bilimin doğuş ve gelişme öyküsüdür"[22] ifadesinin bile kullanılmadığı görülmüştür.

---

[18] Yüksel 2002, 33.

[19] Ata (Editör) 2013, 1-2.

[20] Tanrıöğen (Editör) 1999, 3-24.

[21] Demirel 2013, 78.

[22] Tekeli (Editör) 1999, XV.

Buna göre, bilimi, bilimsel düşünme ve önemini bilim tarihi perspektifinde öğrenciye kazandırma açısından ders kitaplarının yetersiz kaldığı araştırmanın sonucundan anlaşılmaktadır. Oysa bazı olgu ve değerlerin açık ve örtük program çerçevesinde iyi yapılanmış öğretim materyalleriyle öğrencilere kazandırılması esastır. Bu bakımdan tarih ders kitaplarının bu araştırmanın sonuçlarından yararlanılarak gözden geçirilmesi önerilir. Ayrıca araştırmacılar bilim konusunun tarih ders kitaplarında en etkili nasıl verileceğine ilişkin araştırmalar yapması, benzer konunun tarih öğretmenleri ve tarih öğretimcileriyle görüşmeler yapılarak incelenmesi de alan yazına katkı getirebilecektir.

KAYNAKÇA

Ata 2013 — Bahri Ata (Editör), *Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme,* Ankara: Pegem Akademi.

Demirel ve Özcan 2005 — Özcan Demirel ve Kasım Kıroğlu, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi,* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Demirel 2013 — Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya,* Ankara: PegemA Yayıncılık.

İdin ve Yalaki 2016 — Şahin İdin ve Yalçın Yalaki, "Türkiye'deki Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Verilen Türk-İslam Bilim İnsanlarının İncelenmesi", *Yaşadıkça Eğitim,* cilt. 30, sayı. 2, 37-52.

İngeç vd. 2016 — Şebnem İngeç, Kamile Tekfidan ve Emine Karagöz, "Fizik Derslerinin Bilim Tarihi Açısından İncelenmesi", *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi,* cilt. 4, sayı. 2, 168-187.

İslamoğlu ve Alnıaçık 2016 — Ahmet Hamdi İslamoğlu ve Ümit Alnıaçık, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınları.

Laçin-Şimşek ve Şimşek 2010 — Canan Laçin-Şimşek ve Ahmet Şimşek, "Türkiye'de Bilim Tarihi Öğretimi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Durumu", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* cilt. 7, sayı. 2, 169-198.

Milli Eğitim Bakanlığı 2013 — *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,* Ankara: Devlet Kitapları.

Okur vd. 2013, — Yasemin Okur, *Ortaöğretim Tarih 11,* Ankara: Devlet Kitapları.

Şimşek ve Tanrıöğen 1999 — Abdurrahman Tanrıöğen (Editör), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Anı Yayıncılık.

Tekeli 1999 — Sevim Tekeli (Editör), *Bilim Tarihine Giriş,* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Turan vd. 2013 — Vicdan Turan, vd., *Ortaöğretim Tarih 10,* Ankara: Devlet Kitapları, 2013.

Yıldırım ve Şimşek 2008 — Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldız 2013 — Serap Yıldız, *Lise Biyoloji Ders Kitaplarında Bilim Tarihi Kullanımının İncelenmesi,* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yılmaz 2015 — Ahmet Yılmaz, *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf,* Ankara: Ekoyay Yayıncılık.

Yüksel 2002 — Sedat Yüksel, "Örtük Program", *Eğitim ve Bilim,* cilt. 27, sayı. 126, 31-37.